

Wstęp

Początki badań nad prasą datują się na koniec XVII wieku. W 1695 roku erfurcki pisarz i lingwista Kasper von Stieler opublikował pracę *Zeitungs Lust und Nutz*¹. Podjął w niej refleksję na temat społecznych aspektów obecności czasopism w życiu publicznym. Tym samym wydzielił prasę z literatury jako odmienne zjawisko. Jednak dopiero pod koniec XIX wieku zaczęto dokładniej badać fenomen i znaczenie tego środka przekazu. Pierwszą polską publikacją, w której podjęto refleksję prasoznawczą była książka Stanisława Czarnowskiego pod tytułem *Literatura periodyczna i jej rozwój w Polsce*², wydana w 1892 roku. Prasoznawstwo do obiegu naukowego w Polsce wprowadzili Stanisław Jarkowski³ i Mieczysław Kafel⁴.

Refleksja poświęcona czasopismom wydaje się aktualnie równie ważna i potrzebna, jak w poprzednich stuleciach. Wychodząc naprzeciw potrzebom naukowym, grupa historyków, politologów i prasoznawców podjęła próbę analizy zagadnienia obecności na łamach gazet tematyki politycznej i udziału w dyskursie prasowym polityków. Upolitycznienie tradycyjnych i nowych mediów jest nie tylko faktem, ale przede wszystkim problemem. Problemem tym większym, że obserwujemy równoległe postępującą mediatyzację polityki. Jak do tego doszło, kiedy te procesy zostały zapoczątkowane, jakie konsekwencje z nich wynikają? Na te i inne równie ważne pytania odpowiedzi poszukają Autorki i Autorzy zamieszczonych w tej pracy wypowiedzi.

Oddajemy do rąk Czytelników publikację pt. *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, stanowiącą pokłosie ogólnopolskiej debaty naukowej współorganizowanej przez Zakład Ruchów Społecznych i Politycznych Instytutu Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku oraz Instytut Studiów Kobietych. Konferencja odbyła się w Białymstoku w dniach 16–17 czerwca 2016 roku. Na tom konferencyjny złożyło się bez mała 30 ciekawych wypowiedzi, które w formie powiązanych ze sobą tematycznie artykułów (podrozdziałów) współtworzą 7 rozdziałów niniejszej publikacji.

¹ K. Stieler, *Zeitungs Lust und Nutz. Oder derer so genanten Novellen oder Zeitungen*, Hamburg 1695 – <http://bit.ly/2dFeXTv> [30.06.2016].

² S. Czarnowski, *Literatura periodyczna i jej rozwój w Polsce*, Kraków 1892.

³ Stanisław Jarkowski (1882–1947) – prasoznawca, dziennikarz, wykładowca akademicki, w 1917 r. współorganizator szkoły dziennikarskiej przy Towarzystwie Kursów Naukowych; współtwórca Wyższej Szkoły Dziennikarskiej, po 1945 roku organizator Polskiego Instytutu Prasoznawczego.

⁴ Mieczysław Kafel (1912–1971) – polski prasoznawca, autor pierwszego polskiego podręcznika z tej dziedziny.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Rola prasy w kreowaniu wizerunku przywódców politycznych*, scharakteryzowano kolejno:

- wizerunek cesarza Franciszka Józefa I na łamach „Czasu” i „Naprzodu” (1900–1916)
- kult Józefa Piłsudskiego na łamach „Bluszczu” w okresie dwudziestolecia międzywojennego
- wizerunek Bolesława Bieruta na łamach tygodnika „Przekrój”
- wizerunek prezydenta Andrzeja Dudy na łamach tygodnika katolickiego „Niedziela” w roku 2015.

W drugim rozdziale, zatytułowanym *Politycy i tematyka polityczna na łamach prasy*, ukazane zostały:

- francuska kampania prezydencka z 2002 roku w świetle ówczesnych polskich komentarzy prasowych
- tematyka polityczna na łamach „Czasopisu” – miesięcznika społeczno-kulturalnego mniejszości białoruskiej w Polsce w latach 2007–2013
- publicystyka Tomasza Lisa na łamach „Newsweeka Polska” w 2015 roku
- polityczne wywiady „Playboya” za lata 2006–2015.

W trzecim rozdziale, pod tytułem *Zaangażowanie prasy w konflikty polityczne*, analizie poddano problemy:

- wyborów do Dumy w cieniu rewolucji 1905–1907 roku w świetle łódzkiej gazety „Rozwój”
- upolitycznienia miejskiego dyskursu prasowego w dobie rewolucji 1905 roku
- roli prasy w polskim życiu politycznym i wewnętrznej wojnie informacyjnej (grudzień 2002 – październik 2005)
- sporu władzy i opozycji wokół Komitetu Obrony Demokracji w polskich tygodnikach opinii.

W czwartym rozdziale, zatytułowanym *Paralelizm polityczny w wymiarze personalno-instytucjonalnym*, podjęto następującą tematykę:

- politycy – publicyści prasowi w Polsce
- prasa a administracja lokalna w latach 1918–1939. Konteksty i uwarunkowania
- dziennikarze, ideolodzy, rewizjoniści w Polsce lat 50. i 60.
- wpływ prasy na kreowanie życia politycznego i społecznego międzywojennej Łomży na przykładzie „Wspólnej Pracy”.

W piątym rozdziale: *Prasa partyjna i jej rola w sferze organizatorsko-opiniotwórczej*, opisane zostały następujące zagadnienia:

- rola prasy w rozwoju Narodowej Demokracji
- polityka i politycy żydowscy w opiniach prasy obozu narodowego w okresie międzywojennym
- prasa Narodowej Demokracji wobec polityki Niemiec w kontekście wzajemnych relacji polsko-niemieckich 1918–1939

- „Gazeta Chłopska” w procesie komunikacji społecznej
- polityka repatriacyjna na łamach „Wolnej Polski” (1943–1946).

W rozdziale szóstym, zatytułowanym *Prasa kobieca i jej rola w sferze organizatorsko-opiniotwórczej*, ukazano:

- działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle „Naszej Pracy” (1947–1949)
- pracę zawodową kobiet na łamach „Zwierciadła” (1982–1990)
- kwestię parlamentarną w polskich czasopismach kobiecych w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku
- wybory parlamentarne i wybory do rad narodowych w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej na łamach „Kobiety i Życia” (do 1989 roku).

W rozdziale siódmym, zatytułowanym *Europejskie konteksty zjawiska upolitycznienia prasy*, przedstawiono:

- obraz Polski i Polaków na łamach prasy litewskiej na przełomie XX i XXI wieku
- Lutza Bachmanna – lidera PEGIDY i jego wizerunek w niemieckiej prasie
- media i politykę w Rosji. Stań badań nad zaufaniem Rosjan do mediów.

Autorki i Autorzy w ramach wypowiedzi publikowanych w niniejszym tomie podjęli trud znalezienia przynajmniej częściowych odpowiedzi na pytania o uwarunkowania, w jakich przebiegał proces degradacji czwartej władzy i jej uzależnienia od polityków. Prasa w ścisłym znaczeniu tego słowa pozostaje środkiem społecznego przekazu. Natomiast w szerszym ujęciu to oprócz odbiorców również właściciele pism, ich redaktorzy naczelni, dziennikarze, a finalnie – również przekazywane i odbierane treści. Tak definiowana prasa przez co najmniej dwa stulecia stanowiła naturalne narzędzie komunikowania się polityków ze społeczeństwem. Na jej łamach przedstawiciele elit politycznych prezentowali własne poglądy, programy partyjne, prowadzili polemiki z konkurentami politycznymi. W pierwszej połowie XX wieku prasa i dziennikarze zyskali w wielu częściach świata swoistą podmiotowość. W związku z ich upodmiotowieniem modyfikacji uległ sposób uprawiania polityki. Pisma stały się aktywnymi „graczami” obok partii politycznych i rządów. Prasa stała się „czwartą władzą”. Paradoksalnie fakt ten wielu uznało za zjawisko w pewnym sensie niedemokratyczne lub wręcz antydemokratyczne.

W XXI wieku wraz z ekspansją nowych mediów prasa w postaci tradycyjnej (papierowej) znalazła się w głębokim kryzysie. Zapaści jakościowej towarzyszy też ta ekonomiczna. W konsekwencji zapoczątkowany został proces prowadzący do utraty przez prasę i wydawców dotychczasowej niezależności. Co gorsza, od przełomu XX i XXI wieku jeszcze większym zagrożeniem dla niezależności wydawców prasowych i dziennikarzy stała się zbyt daleko posunięta ich identyfikacja z poszczególnymi siłami politycznymi. Pierwotnie w tzw. starych demokracjach zachodnich, a z czasem w niektórych demokratyzujących się krajach postkomunistycznych zaczęła się wykształcać mediokracja, tj. dyktatura mediów.

O problemie polityzacji prasy (szerzej mediów) jako pierwszy pisał Colin Seymour-Ure w książce *The Political Impact of Mass Media*⁵, wydanej w 1974 roku. Na początku XXI wieku refleksję na temat upolitycznienia mediów, w tym prasy, na nowo podjęli Daniel C. Hallin i Paolo Mancini. W Polsce ukazało się tłumaczenie ich publikacji pod tytułem *Systemy medialne. Trzy modele mediów i polityki w ujęciu porównawczym*⁶. W polskiej literaturze przedmiotu problematykę tę podejmowali współcześnie m.in. Tomasz Goban-Klas⁷, Adam Lepa⁸, Antoni Lewek⁹, Janusz Adamowski¹⁰, Tomasz Gackowski¹¹ i Stanisław Michalczyk¹².

Punktem zwrotnym w procesie ograniczania funkcji kontrolnych czwartej władzy nad władzą wykonawczą i ustawodawczą był moment, kiedy normą stała się wymiennosc ról pomiędzy politykami i dziennikarzami. Ci pierwsi jako twórcy ideowi i programowi pełnili rolę dziennikarzy, a ci drudzy przechodzili do „czynnej” polityki. Konsekwencją wywołanej upolitycznieniem utraty niezależności stał się postępujący spadek wiarygodności prasy informacyjnej. Z końcem pierwszej dekady XXI wieku na rynku wydawniczym zaczęła zaznaczać się coraz silniejsza pozycja prasy opiniotwórczej i tabloidów. Ekspansji, zwłaszcza tych drugich, towarzyszy postępująca infantylicyzacja przekazu prasowego¹³.

We współczesnym dziennikarstwie dominuje *infotainment*, to jest taki gatunek medialny, który łączy w sobie informację i rozrywkę. W praktyce oznacza to, że dziennikarz bardziej skupia się na tym, w jaki sposób przedstawić informację niż na tym, jaką treść przekazać. W świecie pozbawionym wolnej prasy (wolnych mediów) informację zastąpiła propaganda, będąca pokłosiem polityki informacyjnej stymulowanej przez rządy i korporacje, a realizowanej przez dziennikarzy.

W pewnym stopniu nieoczekiwaną konsekwencją postępującego od początku nowego tysiąclecia procesu degradacji mediów (zwłaszcza prasy) stała się mediatyzacja polityki. Paralelizm polityczny okazał się być bronią obosieczną. Co gorsza, proces mediatyzacji polityki zapoczątkowany został w momencie, gdy w publikatorach króluje wspomniany *infotainment*. W konsekwencji infantylicyzacja coraz częściej ujawnia się też w programach politycznych i dotyka tych, którzy próbują je urzeczywistnić. To, co w intencji polityków miało ubezwłasnowolnić jedynie czwartą władzę, uderza w nich samych.

⁵ C. Seymour-Ure, *The Political Impact of Mass Media*, Beverly Hills 1974.

⁶ D. C. Hallin, P. Mancini, *Systemy medialne. Trzy modele mediów i polityki w ujęciu porównawczym*, Kraków 2007.

⁷ T. Goban-Klas, *Cywilizacja medialna. Geneza, ewolucja, eksplozja*, Warszawa 2005.

⁸ A. Lepa, *Czwarta władza: mit czy rzeczywistość? Narodziny mediokracji*, [w:] *Mediokracja w Polsce*, red. I. Skubiś, Częstochowa 2008, s. 9-22.

⁹ A. Lewek, *Kościół a mediokracja w Polsce*, „Kultura–Media–Teologia” 2010, nr 2, s. 24-43.

¹⁰ *Polskie media u progu XXI wieku*, red. J. Adamowski, M. Jabłonowski, Warszawa 2001.

¹¹ *Mediokracja a demokracja*, red. T. Gackowski, Warszawa 2009.

¹² S. Michalczyk, *Demokracja medialna. Teoretyczna analiza problemu*, Toruń 2010.

¹³ Pozostaje otwarte pytanie: czy w tym kontekście można też mówić, w ślad za Rogerem Fidlerem, o mediamorfozie?

Jeśli uznamy, że grono wypowiadających się w tym tomie badaczy jest kompetentne, by podjąć problematykę obecności polityki i polityków w prasie (w mediach), to nie pozostanie nam nic innego, jak tylko oddać się lekturze niniejszej monografii. Wszystkich zainteresowanych serdecznie do tego zachęcamy.

Małgorzata Dajnowicz
Adam Miodowski